

Utskrift

nr4

Hallands Län

Innehåll:

Bengt Westergaard:

NEOLITISKA HUS -problem och möjligheter med
exempel från Hallands. 4

Lennart Carlie:

PÅARP -en mellanneolitisk fångstboplatss. 15

Bengt Westergaard:

C-14 -dateringar av neolitisk trattbägarkeramik i Hallands. 31

Pär Connelid och Catharina Mascher:

ÖVRABÖKE -förhistoriskt odlingslandskap i
halländsk skogsbygds. 44

Per Wranning:

EN FÖRRÖMMERSK JÄRNFRAMSTÄLLNINGSPLATS
I GENEVADs. 68

Neolitiska hus - problem och möjligheter med exempel från Halland.

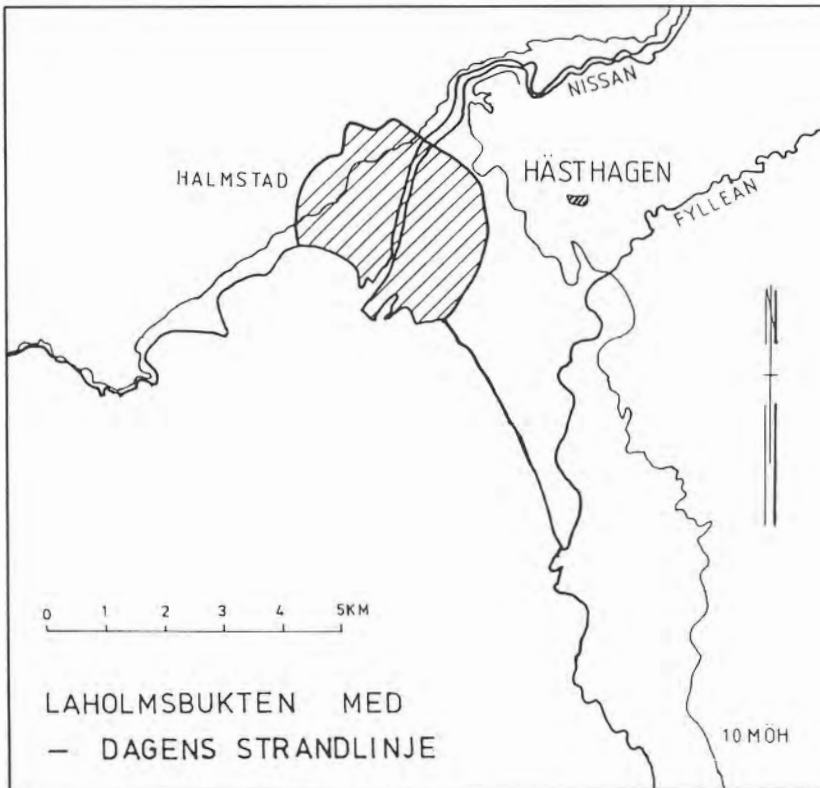
Av Bengt Westergaard

Inledning

Arkeologiska undersökningar av stolpbyggda långhus från skilda förhistoriska tidsperioder har idag blivit vardagsmat inom svensk exploateringsarkeologi. En mycket grov uppskattning av senare års huspublikationer torde dock ge vid handen att den absoluta majoriteten av undersökta långhus i Skandinavien kan dateras till någon del av järnåldern. Ju längre tillbaka i vår förhistoria vi går, desto mer sällsynta blir fynden av stolpbyggda långhus. Ifrån tidigneolitikum finns följdaktligen endast en handfull kända och undersökta stolpbyggda huskonstruktioner (Buus-Eriksen 1991). Tidigneolitikum omfattar i fortsättningen även tidigt mellaneneolitikum. I en nyligen framlagd CD-uppsats från Uppsala, har Anna Busch gjort en sammanställning av samtliga kända hus från tidig Trattbägarkultur (1993). Ifrån denna period finns totalt dokumenterat 17 stycken huskonstruktioner (inklusive hyddor) från Sverige. Många av dem är diskutabla. Majoriteten (13 st) härrör från Skåne. I likhet med Buus-Eriksen, är det min åsikt att endast ett fåtal av dessa övertygar, såväl i fråga om ålder som i utseende. Mest övertygande är naturligtvis husen från Mossby i Skåne och Brunneby i Östergötland, båda undersökta av Mats Larsson (se t ex Larsson 1988).

Det kan synas märkligt att den grundläggande tesen om den i huvudsak bofasta neolitiska människan i vår del av världen, inte

avspeglat sig i flera fynd av bostäder från denna tid. Så mycket märkligare ter sig detta mot bakgrund av det stora antal neolitiska boplatser som är kända och undersökta i Skandinavien. Neolitiska hus är sedan länge kända från det övriga Europa och en förutsättning för att kunna bedriva jordbruk är ju ändå bofasthet, vilket i sin tur, och i synnerhet på våra breddgrader, kräver någon form av bostad. Ändå är det först under det senaste decenniet som neolitiska hus har börjat dyka upp i någon märkbar omfattning som arkeologiska undersökningsobjekt i Skandinavien. Vad beror nu detta på?

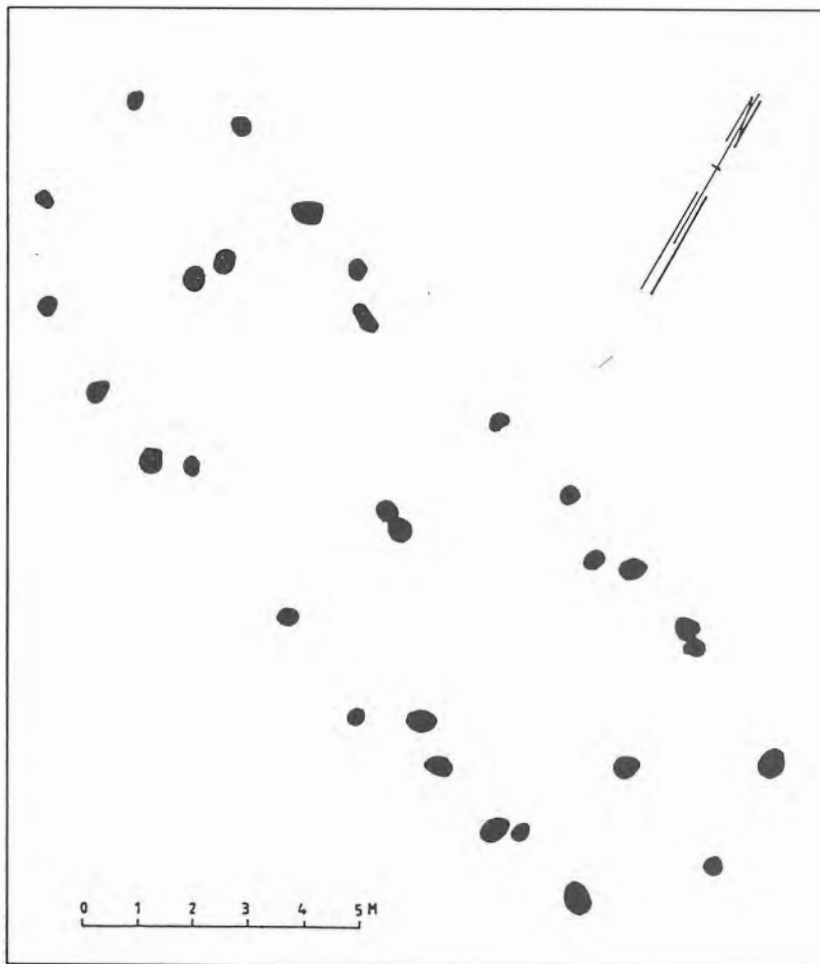

Figur 1. Karta över området med Hästhagen (Raä 96) markerat. Kartan visar förutom dagens kustlinje även 10-meterskurvan som ungefärligen representerar den högsta kustlinjen under neolitisk tid. Karta: Monica Bülow.

Det halländska exemplet - Hästhagen

Under sommaren 1991 genomförde Hallands läns museer en arkeologisk undersökning på delar av fastigheten Snöstorp 20:4 i Snöstorps sn, strax öster om Halmstad. Undersökningen föranleddes av en planerad vägomläggning och omfattade en sammanhängande yta på ca 6000 m² (se figur 1). Platsen går allmänt under namnet Hästhagen och har idag fornlämningsnummer Raä 96. Topografiskt sett utgörs området av en svagt kuperad, sandig höjtplatå, ca 20-25 m ö h med flacka sluttningar mot N, V och Ö. Den flacka västsluttningen avslutas med ett brant och ovanligt väl framträdande parti av Litorinavallen, som här löper förbi i NV-SÖ riktning. Liksom fallet ofta är med förhistoriska boplatser i Halland, hade även denna varit bebodd vid ett flertal tillfällen. Bland annat påträffades ett omfattande flintmaterial från tidigmesolitikum, ett stort keramikmaterial från tidigt mellaneneolitikum samt huslämningar från såväl bronsålder som järnålder. Även vikingatiden fanns representerad i form av en förmodad smedja.

Vad som tilldrar sig intresset i detta avseende är den huskropp som påträffades i områdets V delar och som av allt att döma kan dateras till en tidig fas av mellaneneolitikum. Dess interna beteckning blev Hus II (se figur 2). Det låg i en svag västsluttning och var orienterat i VNV-ÖSÖ riktning. Huset, en tvåskeppig mesulakonstruktion med tre takbärande mittstolpar, var ca 17 meter långt och ca 5,5 meter brett. Avståndet mellan de takbärande stolparna var knappt 6 meter. Väggstolparna var relativt glest ställda och hade ett ungefärligt inbördes avstånd av 2 meter. Av väggstolparnas placering kan man ana detaljer i husets konstruktion vars funktion inte omedelbart låter sig avslöjas. Liknande detaljer kunde emellertid också ses i de välkända senneolitiska husen från Fosie utanför

Figur 2. Plan över Hus II, Hästhagen, Raä 96, Snöstorps socken.

Malmö (Björhem & Säfvestad 1987 s 14). I de båda långsidornas östra del finns en förtätning och indragning av stolpar längs vägglinjen som antyder att båda långsidorna varit försedda med varsin ingång. Gemensamt för de i huset ingående stolparna är deras homogena utseende; dels deras djup, dels deras svaga humusfärgning,

vilket gjorde dem svåra att upptäcka under de varma och torra dagar som rådde sommaren -91.

Tvåskeppiga mesulakonstruktioner brukar generellt dateras till neolitikum. Dateringen av Hus II i Hästhagen baseras dels på en C¹⁴-datering, dels på stolphålens fyllning samt fynden i desamma. Den C¹⁴ datering som är aktuell i detta fall härrör från träkol i en härd (A373) som täckte ett av stolphålen (A379) utmed husets N långsida. Provet daterades till 2870 ±150 BP (okalibrerat). Den stora standardavvikelsen beror på provets lilla kolinnehåll. Trots detta torde härden kunna dateras till någon del av äldre bronsålder, varvid huset följdaktligen är äldre. Stolphålens fyllning bidrar också till en datering av huset. Som ovan nämnts så var fyllningen i stolphålen tillhörande Hus II svagt humusfärgade och mycket svåra att upptäcka i den sommartorra sanden. Kontrasten gentemot de i området befintliga stolphålen från bronsålder och järnålder var slående. De erfarenheter man har från danska undersökningar av tidigneolitiska boplatser är bl a att stolphålen, men även andra anläggningar, oftast har en mycket svagt humusfärgning (Nielsen 1989 s 12). Orsaken till detta står att finna i den urlakning av humus som ständigt försiggår i marken och, som i fallet med neolitiska stolphål, naturligtvis pågått längre tid än i senare tiders stolphål.

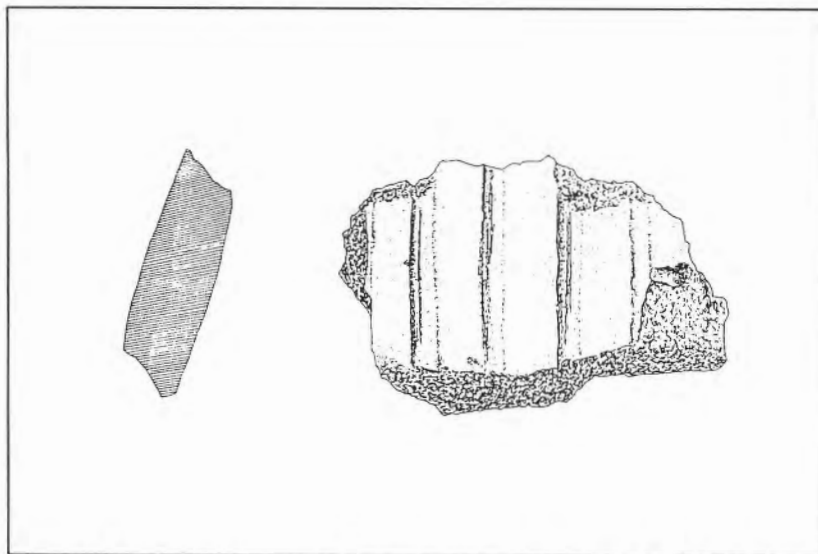
Fynden

Det samlade fyndmaterialet från stolphålen tillhörande Hus II är synnerligen blygsamt, trots att fyllningen från samtliga stolphål sållades. Även detta fenomen synes vara ett genomgående drag från undersökningar av tidigneolitiska hus i Skandinavien (Busch 1993 s 21, Buus-Eriksen 1991 s 10f). I från Hus II i Hästhagen ser fyndmaterialet ut på följande vis:

Material	Antal fragment	Vikt (gram)
Keramik	2	19
Flintavslag	11	50,5
Flintavvslag med retusch	1	4
Flintkärnor (övrig kärna)	1	32
Flintsplitter	1	0,5
Brända ben	2	1,5

De två keramikfragment som tillvaratogs i dessa stolphål var av karaktäristisk tidigneolitisk typ med grov kvartsmagring. Dessvärre saknade de dekor. Godstypen är emellertid densamma som det övriga tillvaratagna neolitiska keramikmaterialet från platsen. Flintmaterialet från stolphålen är betydligt svårare att tidsbestämma då det är av allmän karaktär.

Merparten av det i övrigt tillvaratagna neolitiska fyndmaterialet från undersökningen påträffades ca 20 meter NÖ om huset. Det bestod bl a i över 6 kg trattbägarkeramik, där den dominerande dekortypen var vertikala bukstreck, karaktäristisk för TN/MNI. Ett av dessa keramikfragment (se figur 3) innehöll förkolnade matskorpor som C^{14} -daterades till 4400 \pm 80 BP. Ytterligare två dekorerade keramikfragment med förkolnade matskorpor C^{14} -daterades till 4680 \pm 75 respektive 4570 \pm 85 BP.

Figur 3. Keramik med vertikal bukstrecksdekor C^{14} -daterad till 4400 ± 80 BP (HM 24821:968 skala 1:1). Teckning: Bo Lundewall.

Problem?

En jämförelse mellan Hus II och de hittills kända stolpbyggda långhus som påträffats i Skandinavien, visar mycket stora likheter i fråga om utformning, uppbyggnad och storlek. Även fyndomständigheterna kring husen synes vara likartade. Ur dessa erfarenheter kan man reducera problematiken kring de tidigneolitiska husen till två områden, nämligen *identifiering* och *datering*.

Den samlade erfarenheten från undersökningar av neolitiska boplatser i såväl Danmark som Sverige, visar att tidigneolitiska (och naturligtvis även ännu äldre) anläggningar i allmänhet är väldigt svåra att ens upptäcka, till följd av ett försvunnet humus innehåll. I sandiga, genomsläppliga marker, där neolitiska boplatser oftast är belägna, sker urlakningen snabbare. Om samma boplatser dessutom

bjuder på anläggningar -kanske även hus- från senare perioder, framstår tidigneolitiska anläggningar vid en jämförelse som bedrövliga och diffusa färgningar, knappt värda att dokumentera. Ett systematiskt eller sporadiskt uteslutande av sådana "missfärgningar" i jorden i samband med arkeologiska utgrävningar av skilda boplatsslokaler kan naturligtvis vara en av förklaringarna till att så få tidigneolitiska hus är kända.

Att identifiera tidigneolitiska anläggningar kan också vara ett steg på vägen mot dateringen av desamma. Svårigheten att datera huskroppar är emellertid inget specifikt tidigneolitiskt problem utan är ett ständigt återkommande dilemma vid utgrävningar av förhistoriska boplatser (för en aktuell debatt se Johansson 1993). I motsats till den senare förhistorien så är dock bristen på förebilder i fråga om tidigneolitiska hus tämligen påtaglig.

Att helt förlita sig till förebilder kan emellertid leda till en oförmåga att upptäcka och acceptera variationer i t ex byggnadsskick. Hus från brons- och järnålder synes idag vara så väl kända att man kan tala om en typologisk och kronologisk standardisering av olika hustyper. Därmed underlättas också dateringen. För tidigneolitikums vidkommande finns det ännu möjligheter att upptäcka variationer i fråga om hustyper mm, i den mån de finns. Förutom stolpbyggda hus, är idag också känt en typ av runda och/eller D-formade hyddor som betraktas som tidigneolitiska (Busch 1993 s 17). Huruvida dessa ens är byggnader kan säkerligen diskuteras.

Lösning?

Av det ovan framförda kan man förhoppningsvis dra lärdom och kanske också se början till slutet för den "huslösa", tidigneolitiska

befolkningen. De få husen till trots, synes en rad gemensamma drag kunna skönjas:

- * Tidigneolitiska hus är i allmänhet ensamliggande. Detta brukar vanligtvis tolkas som att man levde i relativt små grupper.
- * Storleken på husen talar också för små familjegrupper. De är i allmänhet små, sällan över 15 meter långa och 2(?)–7 meter breda.
- * Stolpbyggda hus är i regel tvåskeppiga och den takbärande mitt raden i huset består sällan av fler än 4 stolpar. Väggarna består oftast av relativt tätt ställda stolpar. Formen på husen synes i allmänhet vara rundad, närmast oval.
- * Efter 6000 år är spåren av bostäderna synnerligen sparsamma. Stolphål, liksom andra tidigneolitiska anläggningar, är oftast ljusa då urlakningen av det humösa materialet i anläggningarna pågått under lika lång tid (vem vet hur pampigt våra ännu tidigare mesolitiska förfäder bodde?).
- * På samma sätt är de materiella lämningarna i stolphål från tidig neolitiska hus synnerligen sparsamma. Som exempel kan nämnas en tidigneolitisk huslämning i Ornehus på Stevns (SÖ Själland, Danmark). I de stolphål som ingick i ett för övrigt mycket över tygande tidigneolitiskt hus, framkom inga som helst fynd (Buus-Eriksen 1991 s 10-11).

Måhända kan dessa iakttagelser bidra till att ge våra första bönder det tak över huvudet som de så väl förtjänar.

R E F E R E N S E R

Björhem, N & Säfvestad, U 1987: Stenåldershus. Rekonstruktion av ett 4000 år gammalt hus. Rapport nr 2, Malmö museer, Stadsantikvariska avdelningen.

Busch, A 1993: Tidiga trattbägarkulturhus i Sverige. CD-uppsats i Arkeologi. Institutionen för Arkeologi, Uppsala Universitet ht 1993.

Buus-Eriksen, L 1991: Ornehus på Stevns - en tidlignolitisk hustomt. Aarboger for Nordisk Oldkyndighed og Historie.

Johansson, L G 1993: Source criticism or Dilettanti? Some thoughts on "Scandinavia's Oldest House" in Tingby near Kalmar, Småland. Current Swedish Archaeology Vol 1.

Larsson, M 1988: Stenåldersbondens hus. Populär Arkeologi nr 4 1988.

Nielsen, P O 1989: Neolitiske bopladser. Arkæologiske udgravningen i Danmark 1988.

Westergaard, B 1995: Rapport över arkeologisk undersökning av RAÄ 96 i Snöstorps socken, Halland. Arkivrapport.

Figur 1. Av den topografiska kartan framgår att boplatsen idag är belägen ca 500 m från strandlinjen.

Utskrift ges ut av:

Stiftelsen Hallands läns museer, Uppdragsverksamheten
Tollsgatan, 302 31 HALMSTAD
Tel 035-16 04 00 Fax 035-18 60 67

Artiklar till ***Utskrift*** mottas i form av maskinskrivna manus eller 3.5" disketter i WordPerfekt 6.0 eller Page Maker 5.0. Författarna ansvarar själva för artiklarnas innehåll.

Redigering och layout:

Erik Rosengren
Yvonne Eklund
Staffan Hyll

ISSN 1102-7290*Tryckt hos KOMAC, Halmstad***Halmstad 1995**

I detta nummer:

Bengt Westergaard:

NEOLITISKA HUS -problem och möjligheter
med exempel från Halland

Lennart Carlie:

PÅARP -en mellanneolitisk fångstboplats

Bengt Westergaard:

C-14 -dateringar av neolitisk trattbägarkeramik i
Halland

Pär Connelid och Catharina Mascher:

ÖVRABÖKE -förhistoriskt odlingslandskap i
halländsk skogsbygd

Per Wranning:

EN FÖRROMMERSK JÄRN-
FRAMSTÄLLNINGSPLOTS I GENEVAD